

Σημαντικές αλλαγές στην επαγγελματική ζωή των καθηγητών εν μέσω οικονομικής κρίσης: Μία ποιοτική έρευνα

Ασημίνα Κοντογεωργίου¹, Δημήτριος Κολοκοτρώνης², Γεώργιος Λαπούσης³
akontogeorgiou@gmail.com, kolokotr@sch.gr, glapousis@hotmail.com

¹Σχολική Σύμβουλος ΠΕ04 Ν. Λάρισας, ²Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ19 Ν. Λάρισας–Καρδίτσας,

³Σχολικός Σύμβουλος ΠΕ11 Ν. Λάρισας

Περίληψη. Οι αλλαγές στο επάγγελμα του εκπαιδευτικού επιβάλλονται συνήθως από εξωτερικούς παράγοντες, χωρίς να έχουν προηγουμένως συζητηθεί με τους ίδιους. Στην παρούσα εργασία αποτυπώνεται η άποψη των καθηγητών για τις αλλαγές, που έχουν συμβεί στην επαγγελματική τους ζωή στην Ελλάδα παράλληλα με την οικονομική κρίση και λόγω αυτής. Φαίνεται ότι δυσκολεύτηκαν να εφαρμόσουν τις συσσωρευτικές σε μικρό διάστημα αλλαγές, που ήταν κυρίως θεσμικές και για τις οποίες δεν ενημερώθηκαν, ούτε επιμορφώθηκαν επαρκώς. Προτείνεται οι καθηγητές να εμπλέκονται στην διαδικασία για την διαμόρφωση των επιχειρούμενων αλλαγών, αλλά και να τολμούν να αποδεχτούν το «καινούριο». Θα μπορούσαν επίσης οι αλλαγές να εφαρμόζονται πιλοτικά και στη συνέχεια να βελτιώνονται πριν την καθολική τους ισχύ.

Λέξεις κλειδιά: Αλλαγές, οικονομική κρίση, επαγγελματική ζωή, καθηγητές

Εισαγωγή

Το επάγγελμα των εκπαιδευτικών είναι από τα πλέον απαιτητικά καθώς συνδέεται άμεσα με την ανάπτυξη και την διατήρηση λειτουργικών διαπροσωπικών σχέσεων με πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους. Το έργο τους σε οποιασδήποτε βαθμίδα εκπαίδευσης είναι πολυδιάστατο και ιδιαίτερο. Εξ άλλου η επαγγελματική ζωή τους συνδέεται εγγενώς με πολλές αλλαγές (Nias, 1989, σελ. 62; Kelchtermans, 1993; Hargreaves, 2004), όπως η μετάθεση σε άλλο σχολείο, η αλλαγή διευθυντή ή κτιρίου, το τέλος και η αρχή της σχολικής χρονιάς οπότε διακόπτεται η σχέση με μια συγκεκριμένη ομάδα μαθητών και στη συνέχεια δημιουργείται νέα με άλλη ομάδα, η διδασκαλία διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων κάθε χρονιά και πολλές άλλες.

Επιπροσθέτως οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν τις εξωτερικά επιβαλλόμενες αλλαγές, οι οποίες είναι κυρίως θεσμικές και προέρχονται από την εκπαιδευτική ηγεσία. Ιδιαίτερως τα τελευταία χρόνια σε όλο τον κόσμο παρατηρείται ριζική αναδιάρθρωση των εκπαιδευτικών συστημάτων (Flores, 2013, σελ. 406; Karakhanyan κ.ά., 2011; Azevedo, 2000 στο Bolivar & Domingo 2006). Όπως φαίνεται οι μεταρρυθμίσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν κατά την τελευταία δεκαετία στις περισσότερες από τις ανεπτυγμένες χώρες (π.χ. Eurydice, 1997, 2013), καθώς και σε πολλές αναπτυσσόμενες (World Bank, 2005 στο Bolivar & Domingo, 2006). Η αναδιάρθρωση αυτή επηρεάζει ιδιαίτερα σημαντικά την επαγγελματική ζωή των καθηγητών, προκαλώντας συνολική αναθεώρηση των συνθηκών εργασίας τους (Eurydice, 2002; 2004), εφόσον η Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση είναι η βαθμίδα με τη μεγαλύτερη πολυπλοκότητα, όσον αφορά στο θεσμικό πλαίσιο και στα αναλυτικά προγράμματα. Η γενική αυτή παγκόσμια τάση επηρέασε και τις διαρθρωτικές αλλαγές, που θεσμοθετήθηκαν ή εξαγγέλθηκαν τα τελευταία χρόνια και στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Προέρχονται

από τη οικονομική ύφεση παράλληλα με την ποικιλία των θεσμικών αλλαγών στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα. Οι χώρες, στις οποίες οι εκπαιδευτικοί βιώνουν αυτό το δίπτυχο των εξωτερικών επεμβάσεων στην επαγγελματική τους ζωή δεν είναι πολλές. Εξάλλου εμφανίστηκαν τα τελευταία χρόνια και επομένως οι ερευνητικές εργασίες είναι σε περιορισμένο αριθμό συμπεριλαμβανομένων και των ελληνικών (π.χ. Νίκα, 2014; Φαδάκη, 2014; Hulme & Menter, 2014; Flores, 2013).

Η παρούσα εργασία αποτελεί μέρος μιας ευρύτερης έρευνας και προσπαθεί να αποτυπώσει πώς, ένας μικρός αριθμός σκόπιμα επιλεγμένων εκπαιδευτικών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, αναφέρεται στις πολλαπλές αλλαγές, που θα αναλυθούν εκτενέστερα πιο κάτω. Κυρίως διερευνάται ποιες αλλαγές θεωρούν πιο σημαντικές εν μέσω της οικονομικής κρίσης και πως τις βιώνουν αλληλεπιδρώντας με τους συναδέλφους, τους μαθητές τους και την εκπαιδευτική ηγεσία κυρίως του σχολείου τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας οδηγούν σε διαπιστώσεις για ένα τομέα που δεν έχει διερευνηθεί στο παρελθόν και επομένως δεν μπορούν να γενικευτούν. Σκιαγραφούν όμως τις συνθήκες της επαγγελματικής ζωής των εκπαιδευτικών στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στο παρόν.

Οι αλλαγές στη ζωή των εκπαιδευτικών

Οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές που συντελούνται στη σύγχρονη εποχή θέτουν τα εκπαιδευτικά συστήματα ενώπιον νέων απαιτήσεων και νέων προσδοκιών (Day, 2000 στο Φωτοπούλου 2008). Δημογραφικές μεταβολές, μεγάλης κλίμακας εκπαιδευτικές καινοτομίες, κοινωνικές και πολιτισμικές αλλαγές λόγω των πληθυσμιακών ανασυνθέσεων, κατακλύζουν τα σχολεία. Αυτά υποχρεώνονται, ακόμη, να ικανοποιήσουν πολύπλοκες απαιτήσεις για αναδιοργάνωση, ώστε να δημιουργήσουν ευκαιρίες αλλαγής σε τοπικό επίπεδο ενισχύοντας την ανάπτυξη νέων ικανοτήτων των μαθητών (Van Veen & Slegers, 2009).

Παράλληλα, αναγνωρίζεται από κυβερνητικούς φορείς και υπερεθνικούς οργανισμούς (π.χ. Temple, 2002; OECD, 2013; UNESCO, 2010) η αξία της εκπαίδευσης και η συμβολή της στην προσωπική, στην κοινωνική και στην οικονομική ευημερία, με αποτέλεσμα την εφαρμογή αναμορφώσεων και αλλαγών στα εκπαιδευτικά συστήματα σε όλον τον κόσμο (Eurymdice, 1997 στο Φωτοπούλου, 2008). Όμως, η διαδικασία που ακολουθείται για τις αλλαγές είναι συνήθως αυτή της λογικής του ανταγωνισμού. Προβάλλεται ως κεντρικός στόχος το συμφέρον της εθνικής οικονομικής αποτελεσματικότητας. Η προτεινόμενη αλλαγή δεν συνοδεύεται με αυξήσεις των διατιθέμενων πόρων για την εκπαίδευση, επικεντρώνεται στη διοίκηση των σχολείων δίνοντας έμφαση στα μετρήσιμα αποτελέσματα σε εξετάσεις και διαγωνισμούς και στην απόδοση λόγου στους γονείς - πελάτες (Ζμας, 2007; Meghir et al., 2010; Levin, 1998). Η στροφή αυτή, είναι απόρροια ποικίλων παραγόντων, ανάμεσα στους οποίους είναι η παγκοσμιοποίηση, οι οικονομικές ανακατατάξεις, η ραγδαία εξάπλωση των εφαρμογών της τεχνολογίας κ.ά.

Οι εκπαιδευτικές αλλαγές δεν είναι διαδικασίες, που συμφωνούνται από κοινού με τους εκπαιδευτικούς. Συχνά προωθούνται από την ηγεσία και δεν λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες τους (Day, 2000 στο Φωτοπούλου 2008). Όπως και οι περισσότερες από τις κοινωνικές μεταρρυθμίσεις αποτυγχάνουν με εντυπωσιακό τρόπο, διότι υποτιμάται το πώς οι άνθρωποι βιώνουν πραγματικά τις αλλαγές, κάτι που είναι πολύ διαφορετικό από τις προσδοκίες που μπορεί να είχαν από αυτές οι εμπνευστές τους (Fullan, 1982, p. 4 στο

Hardgeaves, 2004). Τα τελευταία είκοσι χρόνια, που σημαδεύονται με την εισαγωγή εκτεταμένης κλίμακας μεταρρυθμίσεων στην τυπική σχολική εκπαίδευση, παρατηρείται ότι οι εκπαιδευτικοί βιώνουν στο χώρο της εργασίας τους περισσότερο αισθήματα επιβίωσης παρά επαγγελματικής ανάπτυξης (Day, 2000 στο Φωτοπούλου 2008). Οι αλλαγές αυτές συχνά είναι πολύπλοκες και απαιτούν από τον εκπαιδευτικό να παίξει ρόλους τους οποίους ενδεχομένως ποτέ ως τώρα δεν είχε αντιμετωπίσει ή δεν είχε διδαχθεί (Hargreaves, 2000) κάτω από τις νέες συνθήκες της οικονομικής ύφεσης (Hulme & Menter, 2014; Νίκα, 2014; 2014; Φαδάκη, 2014; Flores, 2013; Bolívar & Domingo, 2006).

Στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες η οικονομική κρίση συντελεί στο να γίνουν οι αλλαγές και οι επιπτώσεις τους περισσότερο πολύπλοκες. Εάν οι εκπαιδευτικοί θα επικρίνουν ή θα αποδεχτούν τις αλλαγές, θα εξαρτηθεί από το νόημα που έχουν γι' αυτούς προσωπικά και από το κλίμα που θα δημιουργηθεί στο ιδιαίτερο επαγγελματικό τους πλαίσιο (σχολείο, συνάδελφοι, προϊστάμενοι) (Hopkins, 2001 στο Kelchtermans et al., 2009).

Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στα εκπαιδευτικά συστήματα

Η κρίση που βιώνουμε σήμερα είναι η πρώτη παγκοσμιοποιημένη σοβαρή και πολυδιάστατη στην ιστορία της ανθρωπότητας. Παράλληλα στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης γίνεται προσπάθεια εφαρμογής νέων εκπαιδευτικών συστημάτων, που θα διέπονται από τις ίδιες κατευθυντήριες αρχές, αποτέλεσμα μιας παγκόσμιας εκπαιδευτικής πολιτικής που προωθούνται κυρίως από τους υπερεθνικούς οργανισμούς (Ζμας, 2007; Νίκα, 2014). Είναι προφανές ότι ο πληθυσμός που έχει μορφωθεί είναι περισσότερο παραγωγικός, διότι μπορεί πιο εύκολα να εκπαιδευτεί, ώστε να αποκτήσει νέες δεξιότητες, όπως η τεχνογνωσία που απαιτείται για την ανάπτυξη των οικονομιών. Στη μελέτη του ΟΟΣΑ «Η εκπαίδευση με μια ματιά 2014» ιδιαίτερη αναφορά γίνεται στις επιπτώσεις από την οικονομική κρίση σε πολλές χώρες μεταξύ των οποίων και η χώρα μας. Υπογραμμίζεται ότι έχει επίδραση στην ποιότητα στην εκπαίδευση, χωρίς να σημαίνει πως αυτή θα βελτιωθεί μόνο με την αύξηση των δαπανών. Όμως από τον μισθό και τις συνθήκες εργασίας εξαρτάται αν θα προσέλθουν στο επάγγελμα καθηγητές ειδικευμένοι και με υψηλά προσόντα (OECD, 2014).

Ταυτόχρονα παρατηρείται η προσπάθεια εκ μέρους των κρατών να αυξήσουν τα επίπεδα των επιδόσεων σε διεθνείς και τοπικούς διαγωνισμούς (π.χ. το πρόγραμμα PISA) και ταυτόχρονα να βελτιώσουν τη θέση τους στην κατάταξη της παγκόσμιας οικονομίας, μειώνοντας και την ανεργία. Οι επιλογές αυτές οδηγούν σε ενεργητικές παρεμβάσεις στα εκπαιδευτικά συστήματα. Έτσι ενώ η κρίση έχει επηρεάσει τις συνθήκες διαβίωσης του μαθητικού πληθυσμού, των οικογενειών τους και βέβαια των εκπαιδευτικών (Νίκα, 2014) η πίεση για καλύτερες αποδόσεις και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα αυξάνεται σε όλα τα εμπλεκόμενα στην εκπαίδευση πρόσωπα.

Μία ευρωπαϊκή χώρα που η οικονομική της πορεία είναι παρόμοια με της Ελλάδας, είναι η Πορτογαλία. Η Flores (2013) αναφέρει ότι τα τελευταία χρόνια σ' αυτήν, οι εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα στην αρχή της επαγγελματικής τους ζωής, βιώνουν την ανασφάλεια της ανεργίας και το φόβο της απόλυσης. Αυτή η επώδυνη εμπειρία προστέθηκε στις περικοπές μισθών και σε υψηλότερους φόρους. Στη Ρουμανία (Tomuletiu κ.ά., 2011) οι επιπλέον ώρες εργασίας των εκπαιδευτικών δεν πληρώνονται και η επιμόρφωσή τους έχει περιορισθεί. Τα κίνητρα για εργασία μειώνονται και η ποιότητα στην εκπαίδευση επηρεάζεται αρνητικά.

Στην Σκωτία (Hulme & Menter, 2014) οι θέσεις εργασίας περιορίζονται για τους εκπαιδευτικούς στον δημόσιο τομέα. Έτσι κυρίως νέοι εκπαιδευτικοί, παρόλο που προσπάθησαν να αποκτήσουν αυξημένα προσόντα, δυσκολεύονται να βρουν μία θέση για να εργαστούν. Επομένως η συζήτηση για την ποιότητα των εκπαιδευτικών παραμένει μετέωρη.

Οι συνθήκες που περιγράφονται πιο πάνω θα μπορούσαν σε μεγάλο βαθμό να αναφέρονται και στην Ελλάδα, δημιουργώντας ένα πλαίσιο, όπου οι εκπαιδευτικοί εργάζονται σε συνθήκες συσσωρευτικών αλλαγών. Δεδομένου ότι η στάση τους εξαρτάται από τις προσωπικές απόψεις των ίδιων για τους εαυτούς τους και για τα πλαίσια μέσα στα οποία εργάζονται, καλούνται να αναζητήσουν νέες ισορροπίες στην επαγγελματική τους ζωή, ανάλογα με την προηγούμενη εμπειρία και τις πεποιθήσεις τους (Bullough, 1997 στο Φωτοπούλου, 2013).

Η έρευνα

Στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να καταγραφεί πώς βίωσαν τις αλλαγές των τελευταίων ετών στο ελληνικό σχολείο οι εκπαιδευτικοί της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Πιο συγκεκριμένα τα ερευνητικά ερωτήματα είναι:

- Ποιες αλλαγές στην επαγγελματική τους ζωή κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, θεωρούν οι καθηγητές ως πιο σημαντικές.
- Ποιες είναι οι απόψεις και οι στάσεις τους έναντι αυτών των αλλαγών.

Μεθοδολογία: Οι απαντήσεις αναζητήθηκαν μέσω ποιοτικής έρευνας, που θεωρήθηκε ως πλέον κατάλληλη, διότι δεν υπήρχαν προηγούμενα ερευνητικά δεδομένα για το θέμα και αντίστοιχα εργαλεία, που θα επέτρεπαν την ποσοτικοποίηση των απόψεων των συμμετεχόντων στην έρευνα. Η ποιοτική ερευνητική προσέγγιση παράγει γνώση τοπική και συγκεκριμένη, που χαρτογραφεί τις ατομικές αντιδράσεις και αναζητεί τη σημασία τους, αναφερόμενη πάντα στα συγκεκριμένα υποκείμενα και στις ιδιαίτερες συνθήκες, στο πλαίσιο των οποίων εξετάζονται (Σαραφίδου, 2011, σελ. 16). Μέσω ημιδομημένης συνέντευξης προσεγγίσαμε πώς βιώνουν οι εκπαιδευτικοί τις τρέχουσες αλλαγές στο Εκπαιδευτικό μας Σύστημα, ανάλογα με την βαθμίδα στην οποία διδάσκουν (Γυμνάσιο – Λύκειο). Ο οδηγός της ημιδομημένης συνέντευξης (Παράρτημα Ι) περιλαμβάνει 4 ανοιχτού τύπου ερωτήσεις που διαμορφώθηκαν με βάση τα δύο ερευνητικά ερωτήματα σε συνδυασμό με την επισκόπηση της διεθνούς βιβλιογραφίας, όπως παρουσιάστηκε στην εισαγωγή της εργασίας αυτής.

Πίνακας 1: Οι συμμετέχοντες στην έρευνα καθηγητές

α/α	Φύλο	Ειδικότητα	Προϋπ/σία	Τύπος Σχολείου	Πρόσθετες Σπουδές	Κωδικός
1	Γυναίκα	Φιλολόγος	12 (+ 10 φροντ/ριο)	Μουσικό	Μεταπτυχιακό	Σ1
2	Γυναίκα	Αγγλικών	12 (+1 ΙΕΚ)	Γυμνάσιο (μικρό επαρχ.)	2 Μεταπτυχιακά	Σ2

3	Άνδρας	Ηλεκτρολόγος ΑΣΕΤΕΜ	18	ΕΠΑΛ	-	Σ3
4	Γυναίκα	Οικονομολόγος	34	Γεν. Λύκειο	Μεταπτυχιακό, εκπνεύ 2ο	Σ4
5	Γυναίκα	Γαλλικών	15	Γυμνάσιο	Μεταπτυχιακό, Διδακτορικό	Σ5
6	Γυναίκα	Φιλολόγος	12	Γυμνάσιο	-	Σ6
7	Άνδρας	Φιλολόγος	32	Γεν. Λύκειο	-	Σ7
8	Γυναίκα	Πληροφορικής	20	Γεν. Λύκειο	Εκπνεύ Μεταπτυχιακό	Σ8
9	Γυναίκα	Φιλολόγος	18	Γεν. Λύκειο	-	Σ9
10	Άνδρας	Κοινωνιολόγος	18	Γεν. Λύκειο	-	Σ10
11	Γυναίκα	Φυσικός	25	Γεν. Λύκειο	2 Μεταπτυχιακά	Σ11
12	Άνδρας	Φυσικός	3	2 Γυμνάσια + Γεν. Λύκειο (σε 3 χωριά)	Μεταπτυχιακό, εκπνεύ Διδακτορικό	Σ12
13	Άνδρας	Γυμναστής	28	Γεν. Λύκειο	-	Σ13
14	Άνδρας	Γυμναστής	30	Γυμνάσιο	-	Σ14
15	Άνδρας	Βιολόγος	12 (+ 10 φροντ/ριο)	Γεν. Λύκειο	-	Σ15
16	Άνδρας	Νοσηλευτικής	12	ΕΠΑΛ (σε διαθ/τητα)	Μεταπτυχιακό	Σ16
17	Γυναίκα	Χημικός	6	Γεν. Λύκειο (επαρχιακό)	-	Σ17

Ταυτότητα των συμμετεχόντων και κριτήρια επιλογής τους

Στην έρευνα συμμετείχαν 17 εκπαιδευτικοί που υπηρετούν σε σχολεία της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης των νομών Λάρισας και Μαγνησίας. Τα κριτήρια επιλογής τους καθορίστηκαν έτσι, ώστε να εξασφαλιστεί η μεγαλύτερη ετερογένεια ως προς τις αλλαγές που μπορεί να βιώνουν και είναι τα εξής: Το φύλο, η ηλικία και τα χρόνια υπηρεσίας (για να διαπιστωθεί εάν π.χ. οι νεοδιόριστοι καθηγητές βιώνουν τις αλλαγές και σχεδιάζουν το επαγγελματικό τους μέλλον σχετικά με αυτές διαφορετικά από τους πιο έμπειρους), οι ειδικότητες των καθηγητών (κάποιες έχουν επηρεαστεί περισσότερο από τις θεσμικές αλλαγές κυρίως), καθηγητές γυμνασίου ή λυκείου (οι αλλαγές και οι απαιτήσεις διαφέρουν), καθηγητές σε μικρά επαρχιακά (που μπορεί να κλείσουν) και κεντρικά μεγάλα σχολεία, από σχολεία με μαθητές από διαφορετικό κοινωνικό, οικονομικό και πολιτιστικό περιβάλλον, από σχολεία που καινοτομούν ή όχι, καθηγητές με αυξημένα προσόντα. Αναλυτικά οι δημογραφικές πληροφορίες για τους συμμετέχοντες περιλαμβάνονται στον Πίνακα 1.

Συλλογή και Ανάλυση δεδομένων: Οι ατομικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν το χρονικό διάστημα Οκτωβρίου – Δεκεμβρίου 2014. Η ταξινόμηση σε θεματικές ενότητες -

κατηγορίες και υποκατηγορίες και η σύνδεση μεταξύ τους βασίστηκε στο περιεχόμενο των συνεντεύξεων και το νόημα που αναδύονταν από την ανάλυσή τους με την βοήθεια του λογισμικού MAXqda (<http://maxqda.com>). Η τελική κατηγοριοποίηση, πραγματοποιήθηκε μέσα από τη συνεχή, δυναμική αντιπαραβολή μεταξύ των εννοιών - θεμάτων που σταχυολογήθηκαν επαγωγικά από τις συνεντεύξεις.

Αποτελέσματα και συζήτηση

Οι σημαντικότερες αλλαγές που βιώνουν οι καθηγητές στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση τα τελευταία 3-4 χρόνια, όπως αναδεικνύονται από την παρούσα έρευνα είναι κυρίως δύο: η οικονομική κρίση και οι πολλές θεσμικές αλλαγές. Οι δύο αυτές μορφές των αλλαγών δεν φαίνεται να είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους, δεδομένου, ότι πολλές θεσμοθετημένες αλλαγές υπαγορεύτηκαν από την οικονομική κρίση, η οποία δεν αφορά, βεβαίως, μόνο στον εκπαιδευτικό χώρο. Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται συνοπτικά τα αποτελέσματα της έρευνας.

Είναι γεγονός, ότι για να ενσωματωθεί μια αλλαγή στο Εκπαιδευτικό Σύστημα, οι εκπαιδευτικοί χρειάζονται χρόνο για να περάσουν από το στάδιο των προσωπικών ανησυχιών (ερωτήσεις, απορίες, έλλειψη δεξιοτήτων), στην εφαρμογή των αλλαγών (προσωπική δέσμευση και εμπλοκή) και στη συνέχεια στον αναστοχασμό γι' αυτήν (μαθησιακά αποτελέσματα, προτάσεις για βελτίωση) (Sauders, 2013). Ο χρόνος αυτός υπολογίζεται σε 5-10 χρόνια, όταν πρόκειται για αλλαγές μεγάλης κλίμακας (Fullan 2001 και Hall & Hord 2006 στο Sauders, 2013). Αντίθετα στη χώρα μας μία πληθώρα θεσμικών αλλαγών επιχειρήθηκε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα 3-4 χρόνων. Οι αλλαγές αυτές φαίνεται να επηρέασαν δυσμενώς τη ζωή στο σχολείο με πολλούς τρόπους. Αυτό καταγράφεται από το σύνολο των συμμετεχόντων στην έρευνα.

Ένας καθηγητής αναφέρει χαρακτηριστικά: Παρότι εγώ διορίστηκα μετά τις αλλαγές, τις κατάλαβα γιατί καταρχήν εγώ ως ιδιώτης έπαιρνα περισσότερα. Επιπλέον, δεν είχα το σοκ των μετακινήσεων. Αυτό το θεσμικό που βίωσα... Την 1η χρονιά ενώ προλάβαινα να διορθώσω όλα τα διαγωνίσματα που είχα στο σχολείο, τη 2η ανακαλύφθηκαν τρόποι για να μην το κάνουμε... Δεν προλαβαίνουμε να ενεργήσουμε ανθρώπινα, να μείνουμε στο σχολείο, να γνωριστούμε. Το θεωρώ τραγικό. (Σ12)

Οι αλλαγές που θεωρούν σημαντικότερες οι εκπαιδευτικοί και επισημαίνουν, φαίνεται να εξαρτώνται σε σημαντικό βαθμό από το σχολείο που δουλεύουν τώρα και την γενικότερη εργασιακή τους εμπειρία. Ο καθηγητής που μιλάει πιο πάνω εργάζεται σε τρία περιφερειακά σχολεία (1 Γυμνάσιο και 2 Γενικά Λύκεια) και έχει διοριστεί πρόσφατα, ενώ άλλη καθηγήτρια που εργάζεται σε μικρό ορεινό γυμνάσιο αναφέρει:

Ως αρνητική αλλαγή είναι το κλείσιμο σχολείων σε συνδυασμό με την αύξηση του ωραρίου, που δημιουργεί αναστάτωση στους εκπαιδευτικούς.(Σ2)

Η συνάδελφός της που εργάζεται σε κεντρικό Λύκειο της Λάρισας και είναι οικονομολόγος, υπογραμμίζει για την κρίση και τις αλλαγές στα σχολεία:

Εμένα το 2009 με είχε πιάσει πανικός για το τι θα γίνει. Η κρίση στο σχολείο από πρόπερσι ξεκίνησε δειλά - δειλά. Πέρσι άρχισε η ένταση. Οι διαθεσιμότητες πέρσι ξεκίνησαν. ...Τώρα φέτος δεν βγαίνει εκτός, αλλά τσακωνόμαστε μέσα στο χώρο. Ανθρωποφαγία... (Σ3)

Πίνακας 2: Συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων της έρευνας

Κατηγορίες	Υποκατηγορίες	Περιγραφή
ΣΗΜΑΝΤΙΚΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ	Οικονομική Κρίση	Στο σχολείο και την κοινωνία γενικότερα
	Θεσμικές Αλλαγές	<p>Συνθήκες Εργασίας</p> <ul style="list-style-type: none"> Αξιολόγηση Εκπαιδευτικού Έργου (ΑΕΕ) & Εκπαιδευτικών, Διαχείριση προσωπικού (Αύξηση Ωραρίου Διδασκαλίας, Κλείσιμο μικρών σχολείων, Μετατάξεις, Διαθεσιμότητες, Υπεραριθμίες, Μετακινήσεις σε πολλά σχολεία, Επιστράτευση) <p>Εκπαιδευτική Διαδικασία</p> <ul style="list-style-type: none"> Νέο Λύκειο: Αλλαγές σημαντικές για το Λύκειο σύμφωνα με το Νόμο 4186 - 17/9/2013 «Αναδιάρθρωση της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης και λοιπές διατάξεις» σε αυτές συμπεριλαμβάνεται και η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας: Από αυτή αντλείται το 50% των Θεμάτων για τις Γραπτές Εξετάσεις Μαΐου για τις Β, Γ τάξεις Ημερησίων Λυκείων και Α, Β, Γ Εσπερινών, Αλλαγές στο Γυμνάσιο: Βιωματικές Δράσεις, Φυσική στην Α΄ Γυμνασίου, μείωση ωρών στη Γυμναστική Ετήσιος προγραμματισμός της ύλης των διδασκομένων μαθημάτων

Οι αλλαγές έχουν διαταράξει την ισορροπία του Εκπαιδευτικού Συστήματος, ιδιαίτερα όσο αφορά στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση στη χώρα μας με την οποία ασχολείται η εργασία αυτή. Αντιπροσωπευτικές είναι οι απόψεις των καθηγητών που αποτυπώνονται στα πιο κάτω αποσπάσματα δύο συνεντεύξεων:

Οι αλλαγές έγιναν χωρίς προγραμματισμό, σχέδιο, άκριτα. Μια αρνητική εξέλιξη. (Σ1)

Ψυχολογικά κανέναν δεν είναι καλά. Πάνε σε 4-5 σχολεία. Είναι πολλοί που πάνε και έρχονται. Πως μπορεί να έχουν ιδέα τί γίνεται στο σχολείο μας, ακόμα και η γραμματέας που έχουμε, πάει και έρχεται. Είναι 1 ώρα γραμματεία σε μας γιατί πρέπει να πάει και σε άλλο σχολείο, 2 μέρες σε κάποιο χωριό και μετά δεν ξέρω... Δεν ξέρω ούτε τι ειδικότητα είναι. (Σ5)

Φαίνεται ότι η συγκυρία αυτή των αλλαγών σε σύντομο χρονικό διάστημα, αποσυντόνισε την μικροκοινωνία των σχολείων σε μεγάλο βαθμό.

Οικονομική Κρίση

Η οικονομική κρίση στην παρούσα έρευνα διερευνάται ως προς την σχολική πραγματικότητα όπως περιγράφεται από τους ίδιους τους καθηγητές ως επαγγελματίες στον συγκεκριμένο χώρο. Ο απόηχος αυτής της επίδρασης έφτασε και μέσα στο σχολείο. Αναφέρεται από όλους τους συμμετέχοντες στην έρευνα ως κυρίαρχη αλλαγή, από την οποία οι συνθήκες εργασίας τους έγιναν δυσμενέστερες. Περιγράφουν πώς αυτή άλλαξε τους ίδιους και τα πρόσωπα στο εργασιακό τους περιβάλλον, δηλαδή στο σχολείο. Πιστεύουν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε όλες τις πτυχές της επαγγελματικής τους ζωής. Πιο συγκεκριμένα:

- Έχουν πιεστεί ψυχολογικά

Σίγουρα πιο σημαντικές οι αλλαγές που συνδέονται με το οικονομικό κομμάτι είναι ζωτικής σημασίας και επηρεάζουν όλα τα υπόλοιπα. Βασικά στο σχολείο είναι ψυχολογικό πιστεύω το θέμα είναι η επίπτωση των οικονομικών δυσχερειών (Σ15)

- Η οικονομική κρίση επηρεάζει το επίπεδο της προσωπικής ζωής τους και της ζωής των μαθητών τους, αλλά και τις δυνατότητες προγραμματισμού για το μέλλον τους.

Σε προσωπικό επίπεδο επηρεαστήκαμε από όλες τις οικονομικές περικοπές και γενικότερα την εξαφάνιση του κράτους κοινωνικού δικαίου. Αυτές ήταν οι κύριες αλλαγές χωρίς λεφτά να πληρώνουμε τα πάντα. (Σ2)

Όταν έχεις υπολογίσει τη ζωή σου μ' ένα συγκεκριμένο ποσό και κάθε χρόνο αυτό αυξάνεται δεν μπορείς να υπολογίσεις τι θα γίνει όταν αυτό μειωθεί. Κι όταν μειώνεται και αναγκάζεσαι να κόβεις, πραγματικές ανάγκες να τις καταπιέξεις ή άλλες να τις εξαφανίζεις τελείως ή να τις διαμορφώνεις διαφορετικά, σίγουρα αυτό έχει αντίκτυπο στην ποιότητα ζωής και της δικής σου και της οικογένειάς σου και βέβαια και του παρεχόμενου έργου που δίνεις εσύ προς τα έξω. (Σ3)

Το βλέπεις μέσα στην τάξη, το αισθάνεσαι στους μαθητές όταν δεν μπορούν να συμμετέχουν σε δράσεις του σχολείου, όταν χρειάζονται βοήθεια του συλλόγου καθηγητών. (Σ9)

- Τα κίνητρα για εργασία ελαττώνονται. Ομολογούν ότι έρχονται ή συνεχίζουν να μένουν όσοι αγαπούν αυτή την δουλειά ή έχουν πιο ρεαλιστικές απόψεις δεδομένης της ανεργίας (Βλ. Σ17).

Πέρα από το να θέλει να είναι δάσκαλος και να ικανοποιεί αυτό που θέλει, τίποτα. Κανένα άλλο κίνητρο. Να αγαπάει τη δουλειά του και να είναι δάσκαλος. (Σ14)

Σε σχέση με παλιά τα κίνητρα έχουν αλλάξει. Η αναλογία ωραρίου με το τί κάνεις και ο τρόπος ζωής την έκαναν την πιο ωραία δουλειά. Τώρα δεν είναι έτσι. Τώρα να κάνει ένα τουρ στα νησάκια να δει κάτι διαφορετικό και να κάνει και ιδιαίτερα. Παλιά ήμουν πολύ κατά, πλέον αν έβρισκα θα έκανα. (Σ17)

Η οικονομική κρίση ως κυρίαρχη αλλαγή, δημιουργεί πρωτόγνωρες και πολύ δύσκολες συνθήκες για τους καθηγητές. Ο τρόπος που τις βιώνουν διαπνέει όλες σχεδόν τις απαντήσεις τους.

Θεσμικές Αλλαγές

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται οι θεσμικές αλλαγές στην Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, που νομοθετήθηκαν τα τελευταία χρόνια και εφαρμόζονται μέχρι σήμερα. Είναι καινούριες και είναι πάρα πολλές. Κατανεμήθηκαν σε δύο ομάδες: Στις *Συνθήκες Εργασίας των καθηγητών* και στην *Εκπαιδευτική Διαδικασία*. Οι θεσμικές αυτές αλλαγές στη συντριπτική τους πλειοψηφία παρουσιάζονται ως αρνητικές, που δυσκόλεψαν τους ίδιους στο έργο τους.

Μία καθηγήτρια επισημαίνει:

Νομίζω ότι οι αλλαγές είναι επιπόλαιες και δεν στοχεύουν στο να βγαίνει το παιδί και πραγματικά να μαθαίνει. Μας ξεφεύγει η ουσία. Ιδιαίτερα αναφέρομαι στην τράπεζα θεμάτων και στην αύξηση της ύλης. (Σ1)

Γενικότερα, θεωρούν ότι σε μια πολύ δύσκολη εποχή, οι αλλαγές αυτές απαιτούν υπερβολικό φόρτο εργασίας από τους ίδιους, χωρίς να δίνουν αντίστοιχα σημαντικά βελτιωτικά αποτελέσματα στην ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης.

I. Συνθήκες Εργασίας

- Η Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου (ΑΕΕ) και των Εκπαιδευτικών

Η Αξιολόγηση του Εκπαιδευτικού Έργου (ΑΕΕ) εφαρμόστηκε το 2013-14 και συνεχίστηκε στην αρχή επόμενης σχολικής χρονιάς. Όταν πραγματοποιήθηκε η έρευνα βρίσκονταν σε εξέλιξη η αξιολόγηση των Διευθυντών των Σχολικών Μονάδων και φαίνονταν ότι θα ακολουθούσε η αξιολόγηση των εκπαιδευτικών. Η πρώτη δεν ολοκληρώθηκε και η δεύτερη δεν υλοποιήθηκε. Οι καθηγητές και οι καθηγήτριες του δείγματος της έρευνας ομολογούσαν με ικανοποίηση ότι με την ΑΕΕ βελτιώθηκε η συνεργασία μεταξύ των μελών Συλλόγων Διδασκόντων (ΣΔ) και αναδείχθηκε η δουλειά που γίνεται στα σχολεία. Θεωρήθηκε όμως ως επιπλέον φόρτος δουλειάς.

Πέρυσι κάναμε τα στατιστικά και γράψαμε μια έκθεση. Απλά ήθελε χρόνο. Απ' αυτό εμείς συνειδητοποιήσαμε πόσα πολλά κάνουμε για το σχολείο μας. Και τώρα δεν υπάρχει καμία αρνητική εικόνα. Τώρα φαίνεται η δουλειά μας. Και η συνεργασία βοήθησε. Ήμασταν διαφορετικές ειδικότητες αλλά ο ένας είπε στον άλλον. Και μιλούσαμε παραπάνω απ' ότι πριν.

Όμως στη συνέχεια αναφέρει: Και με την αξιολόγηση ήταν επιπλέον δουλειά. Γιατί με τους συναδέλφους βρισκόμασταν στο σχολείο. Και φέτος θα έχουμε ομάδες δράσεις για την διαμόρφωση καθηκοντολογίου στο σχολείο. (Σ8)

Παράλληλα, ανέμεναν την αξιολόγησή τους με δυσπιστία ως προς την αντικειμενικότητα των αποτελεσμάτων της. Δέχονταν ότι είναι απαραίτητη για να βελτιωθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης, αλλά ανησυχούσαν για την σαφήνεια των κανόνων με τους οποίους θα υλοποιούνταν. Φοβούνταν ότι δεν θα ήταν αντικειμενική. Γενικότερα, σηματοδοτούσε μια νέα πραγματικότητα που τους επηρέαζε σημαντικά. Το κλίμα στη σχολική κοινότητα είχε ενταθεί:

Από τη στιγμή που υπάρχει αυτή η αξιολόγηση και αιωρείται πάνω από το κεφάλι μας σαν «δαμόκλειος σπάθη», όλοι κοιτάνε πως θα βγάλουν τα μάτια του άλλου. (Σ6)

Έχω δει συναδέλφους που δεν έπρεπε να είναι στην εκπαίδευση και τους καλύπτουμε. Πιστεύω στον εαυτό μου και έκανα τα πάντα μέσα στον προγραμματισμό, αλλά επειδή δεν βλέπω σαφείς κανόνες στην αξιολόγηση ανησυχώ. (Σ13)

Επισήμαιναν ακόμη ότι η αξιολόγηση ενώ θα έπρεπε καταρχήν να εφαρμοσθεί ως διαμορφωτική κατέληξε να είναι τελική.

Ενώ η πρόταση ήταν να υπάρχει μια αξιολόγηση διαμορφωτική, να πηγαίνει ο εκπαιδευτικός και αν δεν κρίνεται επαρκής στα κριτήρια που θέτει η αξιολόγηση, το πρώτο πράγμα που γίνεται είναι η επιμόρφωση. Αυτό το αλλάξαν είναι διαμορφωτική, το συνδέσαν με τον υπαλληλικό κώδικα και αν είναι κάποιος επαρκής δεν θα ανεβαίνει βαθμό. Άρα από διαμορφωτική έγινε τελική. Ενώ τα κριτήρια είναι καλά. (Σ16)

Δεν προσδοκούσαν επιβράβευση για τη δουλειά τους μέσα από την αξιολόγηση. Όταν εργάζονται στο σχολείο υλοποιώντας έργα που οι ίδιοι τα θεωρούν σημαντικά, είναι

ικανοποιημένοι, ενώ μπορεί να υποβόσκει μια πικρία για την μη αναγνώριση του κόπου τους. Φαίνεται, επίσης, να πιστεύουν ότι η αξιολόγηση/επιβράβευση αφορά σε αυτούς που θέλουν να εξελιχθούν επαγγελματικά, για τους καθηγητές ως διδάσκοντες του σχολείου, δεν είναι απαραίτητη.

ΕΡΩΤ.: Το να σε επιβραβεύσουν όμως δεν είναι κάτι καλό;

Καθηγητής: Δεν θα το κάνει κανείς. Και δεν το αναζητά κανείς. Αλλά δεν περιμένω αναγνώριση μέσω της αξιολόγησης. Η δουλειά μου είναι αυτή.

ΕΡΩΤ.: Ναι αλλά δεν θα νιώσεις καλύτερα με θετική αξιολόγηση ως επιβράβευση;

Καθηγητής: Όταν πήγα στην Κοζάνη, μόλις είχαν ρίξει την ασφαλτο και δεν υπήρχε κανείς να βοηθήσει. Πήρα μια μπογιά, πινέλα και 2 παιδιά και χαράξαμε τις γραμμές για το γήπεδο. Δεν άκουσα κανέναν καλό λόγο από κανέναν.

ΕΡΩΤ.: Δεν ήθελες η υπηρεσία να στο αναγνωρίσει αυτό με κάποιο τρόπο;

Καθηγητής: Δεν με ένοιαζε, δεν νομίζω. Για να το αναγνωρίσει θα πρέπει να έχω εγώ βλέψεις ψηλές. Εγώ ήθελα να το κάνω και το έκανα. (Σ13)

- Διαχείριση του Προσωπικού

Στην διαχείριση του προσωπικού, που αφορά στους καθηγητές τα τελευταία χρόνια περιλαμβάνονται πολλές θεσμικές αλλαγές ή επιπτώσεις από αυτές. Παρόμοιες ή και όμοιες αναφέρονται και σε άλλες χώρες σε οικονομική ύφεση (Φαδάκη, 2014· Hulme & Menter, 2014 · Flores, 2013· Tomuletiu et all., 2011 · Meghir et all., 2010· Bolívar & Domingo, 2006). Από την αύξηση του εβδομαδιαίου ωραρίου διδασκαλίας προέκυψαν η αύξηση του αριθμού των καθηγητών που κρίνονταν ως υπεράριθμοι στις οργανικές του θέσεις («υπεραριθμίες») και οι μετακινήσεις σε πολλά σχολεία πιθανά και την ίδια μέρα. Το μοίρασμα ενός καθηγητή σε 2-3 σχολεία προέκυψε και από την αλλαγή του νόμου για τις αναθέσεις μαθημάτων. Έτσι ένας καθηγητής πρέπει να συμπληρώνει καταρχήν το ωράριό του με μαθήματα 1^{ης} ανάθεσης (ο φυσικός διδάσκει φυσική, ο βιολόγος διδάσκει βιολογία κ.λπ). Η διοικητική ηγεσία της εκπαίδευσης εφαρμόζοντας κάποιες φορές την νομοθεσία με ακραίο τρόπο μετακινεί έναν φυσικό π.χ. σε 2 σχολεία, ενώ θα μπορούσε να μείνει σε ένα και να συμπληρώσει με γεωγραφία. Αυτή η αλλαγή αύξησε σε μεγάλο βαθμό τις τριβές τους με την Ηγεσία, αλλά και μεταξύ τους, παράλληλα με τη σύγχυση που τους διακατέχει. Άλλες μεταρρυθμίσεις είναι οι *διαθεσιμότητες* κυρίως συγκεκριμένων ειδικοτήτων, οι *μετατάξεις* και η *επιστράτευση* που συνέβη μία φορά και ανήκει στην κατηγορία αυτή με μια γενικότερη σημασία.

Η αβεβαιότητα για την επαγγελματική τους εξέλιξη έχει επίσης αυξηθεί και είναι εμφανής. Λόγω αυτής οι προσδοκίες τους αναμένουν ότι θα διαψευστούν και θεωρούν ότι μπορεί να χειροτερέψουν οι συνθήκες δουλειάς στο μέλλον σε απροσδιόριστο βαθμό. Η Αύξηση του Ωραρίου Διδασκαλίας αναφέρεται πολύ συχνά, διότι από αυτήν ξεκίνησε μια σειρά μεγάλων αναταράξεων στην επαγγελματική ζωή τους. Το σχολικό έτος 2013-14 το ωράριο των καθηγητών αυξήθηκε κατά δύο ώρες εβδομαδιαίως. Η αύξηση αυτή σχολιάζεται αρνητικά, διότι αύξησε το φόρτο εργασίας τους, όχι μόνο κατά δύο διδακτικές ώρες, αλλά και με τον χρόνο προετοιμασίας για τις ώρες αυτές, τα επιπλέον διαγωνίσματα, την ποικιλία των διδακτικών αντικείμενων που ανέλαβαν για να συμπληρώσουν το μεγαλύτερο ωράριο ή την μετακίνησή τους σε περισσότερα από ένα σχολεία. Από τον φόρτο δουλειάς και στο σπίτι έχουν λιγότερο χρόνο για προσωπική και οικογενειακή ποιοτική ζωή.

Στον κόσμο έχει περάσει ότι δουλεύουμε πολύ λίγο. Δεν μπορεί να καταλάβει ότι διαθέτουμε και ώρες σπίτι για την προετοιμασία και όλα αυτά. Ή ότι πέρσι ήμουν σε 3 σχολεία και έπρεπε ανά πάσα ώρα και στιγμή να είμαι και για τα 3μηνα (Γυμνάσιο) και τα 4μηνα (Λύκειο) και με την βαθμολογία, τα τεστ, την μετακίνηση από τη μία άκρη στην άλλη. Όλα αυτά και το πως συμπληρώνεται ένα ωράριο ενός καθηγητή, που πρέπει πρώτα να συμπληρώσει τις ώρες ειδικότητας και ας πάει και σε 3-4 σχολεία. Ενώ μπορούσε να μείνει στο σχολείο και να λειτουργήσει με πλήρες ωράριο, συγκεντρωμένος σε ένα περιβάλλον και με τους ίδιους μαθητές. (Σ13)

Άλλες μεταρρυθμίσεις είναι οι διαθεσιμότητες κυρίως συγκεκριμένων ειδικοτήτων, οι μετατάξεις και η επιστράτευση που συνέβη μία φορά και ανήκει στην κατηγορία αυτή με μια γενικότερη σημασία.

Ένα που θεωρώ ισχυρό πλήγμα είναι οι διαθεσιμότητες. Με κάποιο τρόπο βίαιο απορρίψαν τη θέση της μονιμότητας, τη θέσανε σε αμφισβήτηση. Οπότε αυτό θεωρώ, άσχετα ότι δεν υπήρχε η αντίδραση που έπρεπε, τους ταρακούνησε όλους. (Σ16)

Περισσότερο μας πείραξαν οι μετατάξεις. Συνάδελφοι, πολύ κοντινά μου πρόσωπα, πήγαν σε δημοτικό που δεν ήθελαν καθόλου. (Σ17)

Η αβεβαιότητα για την επαγγελματική τους εξέλιξη έχει επίσης αυξηθεί και είναι εμφανής. Λόγω αυτής οι προσδοκίες τους αναμένουν ότι θα διαψευστούν και θεωρούν ότι μπορεί να χειροτερέψουν οι συνθήκες δουλειάς στο μέλλον σε απροσδιόριστο βαθμό.

Υπεραριθμίες, πρόβλημα στη διαχείριση του προσωπικού, συνάδελφοι σε διαθεσιμότητα, εμείς όλοι σε αναστάτωση χωρίς να ξέρουμε πως θα εξελιχθούμε επαγγελματικά. (Σ2)

Η Αύξηση του Ωραρίου Διδασκαλίας αναφέρεται πολύ συχνά, διότι από αυτήν ξεκίνησε μια σειρά μεγάλων αναταράξεων στην επαγγελματική ζωή τους. Το σχολικό έτος 2013-14 το ωράριο των καθηγητών αυξήθηκε κατά δύο ώρες εβδομαδιαίως. Η αύξηση αυτή σχολιάζεται αρνητικά, διότι αύξησε το φόρτο εργασίας τους, όχι μόνο κατά δύο διδακτικές ώρες, αλλά και με τον χρόνο προετοιμασίας για τις ώρες αυτές, τα επιπλέον διαγωνίσματα, την ποικιλία των διδακτικών αντικείμενων που ανέλαβαν για να συμπληρώσουν το μεγαλύτερο ωράριο ή την μετακίνησή τους σε περισσότερα από ένα σχολεία.

Η αύξηση του ωραρίου σίγουρα επηρέασε. Αυτές τις 2 ώρες θα μπορούσαν (οι καθηγητές) να τις αξιοποιήσουν διαφορετικά είτε σε κάποια διοικητική εργασία... Τα διαγωνίσματα είναι από τα πιο σημαντικά ζητήματα και θέλουν πάρα πολύ χρόνο. Αυτό κυρίως μπορεί να σου δημιουργεί πρόβλημα και στην οικογενειακή σου ζωή. Όταν πρέπει να αφιερώσεις χρόνο στο σπίτι τότε αυτές τις ώρες θα τις πάρεις από την οικογένεια. Έχει επίπτωση και στην προσωπική σου ζωή. (Σ10)

Η αύξηση του ωραρίου.. όταν είμαστε σ' ένα χώρο όταν σου έρχονται τα χειρότερα και δεν ξέρεις στο μέλλον τι θα ακολουθήσει, εμένα ψυχολογικά με πειράζει. Με γειώνει. (Σ15)

Πολλές απαιτήσεις και σε ωράριο και σε δουλειά (Σ17)

Μία μόνο καθηγήτρια που όμως μένει γενικά στο σχολείο πολλές ώρες για την υλοποίηση προγραμμάτων αναφέρει:

Όσο αφορά το ωράριο, οι 2 ώρες επιπλέον δεν επιβάρυναν πάρα πολύ το πρόγραμμα, που βλέποντας πόσο πολύ δουλεύει ο κόσμος έξω, πόσο έχει αυξηθεί το δικό τους ωράριο. Πιστεύω δεν ήταν δραματική αλλαγή. (Σ9)

Το σύνολο σχεδόν των αλλαγών που αναφέρονται στις συνθήκες εργασίας παρουσιάζονται, από τους συμμετέχοντες στην έρευνα, ως αρνητικά γεγονότα, τα οποία εφαρμόστηκαν ταυτόχρονα στην Εκπαίδευση. Τους έχουν ενοχλήσει πολύ και εκφράζονται με μεγάλη αρνητική συναισθηματική φόρτιση, όπως φαίνεται από τα πιο πάνω αποσπάσματα των συνεντεύξεων.

II. Εκπαιδευτική Διαδικασία

- Το Νέο Λύκειο

«Νέο Λύκειο», ονομάστηκε η θεσμοθέτηση σημαντικών μεταρρυθμίσεων για το Λύκειο. Πολλοί ερευνητές αναφέρουν ότι ο βαθμός υποστήριξης αυτού του είδους των αλλαγών από τους εκπαιδευτικούς ποικίλλει και εξαρτάται από τις θέσεις τους, τις ταυτότητές τους και τα συναισθήματα που υποβόσκουν (Vähäsantanen & Anneli, 2011), καθώς και τις συνέπειες που πιστεύουν ότι θα έχουν και το πλαίσιο μέσα στο οποίο υλοποιούνται (Kennedy & Kennedy, 1996). Καθοριστικής σημασίας για αποδοχή των αλλαγών και την θετική συνεισφορά στην εφαρμογή τους παίζει και το στάδιο στο οποίο βρίσκονται ως προς την επαγγελματική τους ανάπτυξη (Maskit, 2011). Οι καθηγητές που έλαβαν μέρος στη έρευνα είναι οι περισσότεροι αρκετά επιφυλακτικοί, έως αρνητικοί. Αναζητούν περισσότερη ενημέρωση και επιμόρφωση. Το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναγγέλθηκαν οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι καθόλου κατάλληλο και είναι δύσπιστοι λόγω των γενικότερων αλλαγών, καχύποπτοι απέναντι στην Εκπαιδευτική Ηγεσία. Το πιο κάτω απόσπασμα συνηγορεί σε αυτό.

Αλλά σημαντικές είναι και οι αλλαγές στη διδασκαλία, μέσα στην τάξη, στα προγράμματα, όπως και οι γενικότερες αλλαγές που γίναν τώρα τελευταία με το Νέο Λύκειο. Επηρεάζουν το ίδιο το έργο. Δυστυχώς και για τις δύο δεν υπάρχει επιμόρφωση. Δεν υπάρχει ενημέρωση. (Σ9)

Όσον αφορά στην εισαγωγή των Ερευνητικών Εργασιών, διατυπώνουν την άποψη ότι η θα μπορούσε να είναι θετική. Όμως το πλαίσιο αυτή τη χρονική περίοδο δεν βοηθάει. Η φιλοσοφία αυτών των μαθημάτων είναι σε σύγκρουση με το «Νέο Λύκειο» και την ένταση που επέβαλε σε όλα τα εμπλεκόμενα πρόσωπα για την εφαρμογή του.

Θα μπορούσε να ισχύει αυτή η φιλοσοφία βιωματικών δράσεων και των ερευνητικών εργασιών. Εκτός και αν το Λύκειο δεν εφαρμόζει τη φιλοσοφία του ανοιχτού σχολείου. Στην τελική αν αποφασίσουν ότι είναι έτσι ας γίνουν μόνο συγκεκριμένα πράγματα, τώρα δεν ξέρεις πώς να δουλέψεις. Βγάλε ύλη και κάνε ταυτόχρονα και δράσεις. Και μετά αξιολογήσου. Δεν υπάρχει πολιτική είναι ένας αχταρμάς. Στην πράξη δημιουργεί πρακτικά προβλήματα. Οι καθηγητές σε σύγχυση, γκρίνια και με άγχος. Κάνουν ότι καλύτερο μπορούν για να διασωθούν. (Σ2)

Η Τράπεζα Θεμάτων Διαβαθμισμένης Δυσκολίας (ΤΘΔΔ), συμπεριλήφθηκε στο σύστημα αξιολόγησης των μαθητών στο Λύκειο για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση από το Σχολικό Έτος 2013-14. Οι καθηγητές επισημαίνουν ότι άρχισε να εφαρμόζεται ξαφνικά. Διαμαρτύρονται διότι η διδασκαλία γίνονταν με μεγάλη πίεση για τους ίδιους και τους μαθητές, ενώ ως θεσμός είχε και θετικά στοιχεία.

Κυρίως η τράπεζα θεμάτων. Το ξαφνικό περισσότερο και όχι η τράπεζα ως θεσμός. Αν ήταν πιο οργανωμένη και να υπήρχε ισορροπία φαίνεται ότι έχει καλά στοιχεία. Όταν δεν το ξέρεις χρειάζεται παραπάνω χρόνο. (Σ10)

Για ποιά τράπεζα θεμάτων μιλάμε όταν ξεκινάει 3 μέρες πριν αρχίσουν οι εξετάσεις. Τα παιδιά έγιναν πειραματόζωα. Φέτος 2^η χρονιά, υπάρχουν μαθήτριες που παθαίνουν κρίσεις πανικού, κορίτσια που διάβαζαν. (Σ4)

- Οι Αλλαγές στο Γυμνάσιο

Ως σημαντικές αλλαγές στο Γυμνάσιο αναφέρθηκαν η εισαγωγή των «Βιωματικών Δράσεων», που όμως διδάσκονται από καθηγητές διαφόρων ειδικοτήτων, η εισαγωγή της Φυσικής ως νέο μάθημα στη Α΄ Γυμνασίου (2013-14) και η μείωση των ωρών της Γυμναστικής.

Για την Φυσική είχε έρθει βιβλίο αργά και δεν ήταν γνωστή η ύλη όταν άρχισε το σχολικό έτος. Αν και δόθηκε έμφαση στο πείραμα, τα παιδιά καλούνταν να διαβάσουν στο σπίτι ουσιαστικά από τις σημειώσεις τους στην ηλικία των 13 ετών. Θετική θεωρούν ότι ήταν η εισαγωγή των «Βιωματικών Δράσεων», αν και το αναλαμβάνουν, κυρίως, οι καθηγητές ειδικοτήτων που δεν καλύπτουν το ωράριό τους εύκολα, χωρίς ιδιαίτερη επιμόρφωση για να ανταποκριθούν στον ιδιαίτερο χαρακτήρα του μαθήματος.

Ιδιαίτερα η Σχολική Κοινωνική Ζωή στην Α΄ φαίνεται ενδιαφέρουσα. Προσπαθώ να κινητοποιήσω τους μαθητές να εκφραστούν, αλλά δεν έχω την εμπειρία... (Σ2)

Οι δύο γυμναστές που συμμετείχαν στην έρευνα επισημαίνουν την ελάττωση των ωρών γυμναστικής στο γυμνάσιο ως πολύ αρνητική συνέπεια για τον κλάδο τους, αλλά και τους σημερινούς μαθητές: *Μία αλλαγή είναι με την αφαίρεση των ωρών φυσικής αγωγής. Αφαίρεσαν μια ώρα από την πρώτη γυμνασίου και μία από την Δευτέρα. Στην ηλικία των 13-14-15 ετών θα έπρεπε τα παιδιά, επειδή κάνουν ακριβώς έναν τρόπο καθιστικό και κλεισμένα στα διαμερίσματα, να κάνουν περισσότερο γυμναστική. (Σ13)*

Οι άλλοι συμμετέχοντες στην έρευνα, δεν αναφέρονται καθόλου στο ωράριο των μαθημάτων της ειδικότητάς τους.

- Ο Προγραμματισμός διδασκαλίας της ύλης κατά την διάρκεια τους έτους κάθε διδακτικού αντικειμένου

Αν και πρόκειται για μια αλλαγή που τους αφορούσε όλους, δύο μόνο καθηγητές αναφέρθηκαν στην υποχρέωσή τους να προγραμματίζουν στη αρχή του σχολικού έτους την διδασκαλία της ύλης ενός διδακτικού αντικειμένου, ανάλογα με τις διαθέσιμες ώρες που κατ' εκτίμηση θα έχουν στη διάθεσή τους. Ήταν η μόνη θεσμική αλλαγή που δήλωσαν ότι λειτούργησε θετικά στο έργο τους. Κανένας από τους υπόλοιπους δεν αναφέρθηκε σε άλλη θετική αλλαγή.

Για το «Νέο Λύκειο», την εισαγωγή των Βιωματικών Δραστηριοτήτων στο Γυμνάσιο, των Ερευνητικών Εργασιών στο Λύκειο, την εισαγωγή της Φυσικής στην Α΄ Γυμνασίου, οι καθηγητές επιμορφώθηκαν πλημμελώς από τους Σχολικούς Συμβούλους, διότι οι τελευταίοι ήταν αδύνατο να επωμισθούν το βάρος ενός εγχειρήματος τόσο μεγάλης έκτασης. Δεν ήταν επομένως δυνατόν να εμπεδώσουν την φιλοσοφία των αλλαγών και να τις εφαρμόσουν, χωρίς αντιστάσεις. Όπως έχει ήδη επισημανθεί οι έρευνες δείχνουν ότι οι αλλαγές επιτυγχάνουν όταν δεν επιβάλλονται, αλλά σχεδιάζονται με την συνεργασία των εκπαιδευτικών, έχουν νόημα για αυτούς και εξελίσσονται ομαλά (Sauders, 2013; Van Veen & Sleegers, 2009; Fullan, 2006; Hardgraves, 2004; Day, 2000 στο Φωτοπούλου 2008).

Συμπεράσματα – Προτάσεις

Οι αλλαγές στην Εκπαίδευση είναι σύνθετες και δυναμικές διαδικασίες. Οι εμπνευστές των αλλαγών δεν θα πρέπει να θεωρούν ότι είναι ένα μηχανικό ταξίδι στο οποίο άτομα και οργανισμοί θα προχωρήσουν ακολουθώντας συγκεκριμένα στάδια (Cross and Hong 2009 στο Saunders, 2013). Επιπλέον την τελευταία περίοδο, στην Ελλάδα πολλές θεσμικές αλλαγές κατέκλυσαν τον εκπαιδευτικό μας χώρο, ενώ η χώρα βρίσκεται σε οικονομική ύφεση, χωρίς την απαραίτητη ενημέρωση και σταδιακή επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Οι καθηγητές κλήθηκαν να υλοποιήσουν αλλαγές σε ένα εργασιακό περιβάλλον, που υποβαθμίζεται, δυσχεραίνοντας περισσότερο την γόνιμη δέσμευσή τους στην επιτυχία τους.

Από την ποιοτική μελέτη αυτή, λαμβάνοντας υπόψη, ότι τα δεδομένα δεν μπορούν να γενικευτούν, διαπιστώθηκε ότι αναφέρθηκαν όλες οι εκπαιδευτικές αλλαγές που θεσμοθετήθηκαν τα τελευταία χρόνια, εν μέσω οικονομικής κρίσης. Διαφαίνεται η αρνητική στάση των καθηγητών της απέναντι στα νέα δεδομένα της επαγγελματικής τους ζωής, όπως εκτενώς παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη παράγραφο. Ως ένα βαθμό ενισχύεται η άποψη πώς τα βιώματά τους και οι πεποιθήσεις τους για το έργο τους διαμορφώνουν τη στάση τους απέναντι σε αλλαγές που επιχειρούνται, όταν δεν έχει εξασφαλιστεί αποτελεσματικά η υποστήριξη τους (Flores, 2013; Saunders, 2013). Αυτή η τακτική αναίρεσε μια ζωτικής σημασίας διάσταση της αλλαγής. Σε συμφωνία με την άποψη του Hardgraves (2004), οι εκπαιδευτικοί στράφηκαν ενάντια στις αλλαγές ακόμη και σε περιπτώσεις που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην αναβάθμιση της ποιότητας του έργου τους, απογοητευμένοι από τις διαρκείς μεταρρυθμίσεις χωρίς συνέπεια. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η ΑΕΕ που εφαρμόστηκε το σχολικό έτος 2013-14 στα σχολεία με πολλές δυσκολίες. Μετά την εφαρμογή της, πολλοί εξέφρασαν την άποψη, ότι τα μέλη του ΣΔ συνδέθηκαν πιο ουσιαστικά. Επίσης, για την εισαγωγή της Φυσικής στην Α΄ Γυμνασίου, ως νέου μαθήματος οι διδάσκοντες πρόβαλαν δικαιολογημένα μεγάλες αντιστάσεις, ενώ πολλές φορές στο παρελθόν είχε ζητηθεί η εισαγωγή της.

Προτείνονται ως μέθοδοι που θα διευκόλυναν τις αλλαγές στο εκπαιδευτικό μας σύστημα η εφαρμογή τους πιλοτικά, η διαμόρφωση ενός θετικού και φιλικού συναισθηματικού κλίματος και δια μέσου κινήτρων από τους εμπνευστές των αλλαγών, η επιλογή εκπαιδευτικών και ομάδων που βασίζονται σε θετικές συναισθηματικές στάσεις απέναντι στις αλλαγές. Ακόμη θα πρέπει να επιδιωχθεί μακροπρόθεσμα η αλλαγή κουλτούρας, η περιβαλλοντική και εργασιακή αλλαγή μέσω ανασχεδιασμού του έργου και του ρόλου του εκπαιδευτικού, καθώς και ατομική αλλαγή μέσω της ευρύτερης συνεπούς και συνεχούς πληροφόρησης (διαμορφωμένο από Clore, 1994 στο Δήμου, 2011). Είναι γνωστό ότι οι αλλαγές επιφέρουν ψυχική καταπόνηση (Abrahamson, 2004). Η υποστήριξη, η ενημέρωση και η ουσιαστική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με βιωματικό τρόπο είναι ο μόνος τρόπος για να τους εμπλέξουμε ενεργά στη διαμόρφωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας με σύγχρονες μεθόδους. Οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να υποστηριχτούν από την πολιτεία, αλλά και οι ίδιοι με τόλμη να προχωρήσουν προς το «καινούριο».

Αναφορές

- Abrahamson, E. (2004). Using creative recombination to manage change. *Employment Relations Today*, 30: 33–41. doi: 10.1002/ert.10106.
- Allender, J. S., & Sclarow – Allender, D. (2008). Preparing Teachers for a World That Cannot Be Imagined: Pathways to Change, in *Pathways to Change in Teacher Education: Dialogue, Diversity and Self-Study*. 7th International Conference on Self-Study of Teacher Education Practices Cedar Falls Iowa: University of Northern Iowa ISBN 978-1-55339-156-2
- Bolívar, A., & Domingo, J. (2006). The professional identity of secondary school teachers in Spain crisis and reconstruction. *Theory and research in education*, 4(3), 339-355.
- Eurydice (2002). *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Key topics in education in Europe*. 3. ISBN 2-87116-344-8
- Eurydice (2004). *The teaching profession in Europe: Profile, trends and concerns. Key topics in education in Europe*. 3. ISBN 2-87116-373-1
- Flores, M. A. (2001). Person and context in becoming a new teacher. *Journal of Education for Teaching: International research and pedagogy*, 27(2), 135-148.
- Flores, M. A. (2013). Be(com)ing a Teacher in Challenging Circumstances: Sustaining Commitment or Giving up in Portugal?, in Cheryl J. Craig, Paulien C. Meijer, Jan Broeckmans (ed.) *From Teacher Thinking to Teachers and Teaching: The Evolution of a Research Community (Advances in Research on Teaching, Volume 19)* Emerald Group Publishing Limited, pp.405 - 425
- Flores, M. A., & Day, C. (2006). Contexts which shape and reshape new teachers' identities: A multi-perspective study. *Teaching and Teacher Education*, 22(2), 219–232.
- Fullan, M. (2006). The future of educational change: System thinkers in action. *Journal of educational change*, 7(3), 113-122.
- Hargreaves, A. (2004). Inclusive and exclusive educational change: Emotional responses of teachers and implications for leadership. *School Leadership & Management*, 24(3), 287-309.
- Hulme, M., & Menter, I. (2014). New professionalism in austere times: the employment experiences of early career teachers in Scotland. *Teachers and Teaching*, 1-16.
- Karakhanyan, S., van Veen, K., & Bergen, T. (2011). Educational policy diffusion and transfer: The case of Armenia. *Higher Education Policy*, 24(1), 53-83.
- Kelchtermans, G. (1993). Getting the story, understanding the lives: From career stories to teachers' professional development. *Teaching and teacher education*, 9(5), 443-456. Kyriacou, C. (2000). *Stress-busting for teachers*. Cheltenham: Stanley Thornes.
- Kelchtermans, G., Ballet, K., & Piot, L. (2009). Surviving diversity in times of performativity: Understanding teachers' emotional experience of change. In *Advances in teacher emotion research* (pp. 215-232). Springer US.
- Kennedy, C., & Kennedy, J. (1996). Teacher attitudes and change implementation. *System*, 24(3), 351-360.
- Maskit, D. (2011). Teachers' attitudes toward pedagogical changes during various stages of professional development. *Teaching and Teacher Education*, 27(5), 851-860.
- Meghir, C., Vayanos, D., & Vettas, N. (2010). The economic crisis in Greece: A time of reform and opportunity. *August*, 5, 5-6.
- Nias, J. (1989). *Primary teachers talking. A study of teaching as work*. Routledge, London
- OECD (2014), *Education at a Glance 2014: OECD Indicators*, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2014-en> (Προσπελάστηκε 31/10/2014)
- OECD. (2013). *Education indicators in focus*. [http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/EDIF%202013--N%C2%B018%20\(eng\).pdf](http://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/EDIF%202013--N%C2%B018%20(eng).pdf) (Προσπελάστηκε 31/10/2014)
- Saunders, R. (2013). The role of teacher emotions in change: Experiences, patterns and implications for professional development. *Journal of Educational Change*, 14(3), 303-333.
- Temple, J. (2002). Growth effects of education and social capital in the OECD countries. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung*, 5-46.

- Tomuletiu, E.-A., Pop, A., David, D., Solovastru, A., & Buicu, G. (2011). The impact of the world financial crisis on romanian educational system case study on teachers' professional motivation. Paper presented at the Procedia - Social and Behavioral Sciences, 15 1497-1501. Retrieved from www.scopus.com
- UN. Education for All. <http://www.un.org/en/globalissues/briefingpapers/efa/index.shtml> (Προσπελάστηκε 1/11/2014).
- UNESCO (2014). The central role of education in the millennium development goals. <http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001905/190587E.pdf> (Προσπελάστηκε 11/11/2014).
- UNESCO. (2010) Education for All. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/education-for-all/> (Προσπελάστηκε 11/11/2014).
- Vähäsantanen, K., & Eteläpelto, A. (2011). Vocational teachers' pathways in the course of a curriculum reform. *Journal of Curriculum Studies*, 43(3), 291-312.
- Van Veen, K., & Sleegers, P. (2009). Teachers' emotions in a context of reforms: To a deeper understanding of teachers and reforms. In *Advances in teacher emotion research* (pp. 233-251). Springer US.
- Δήμου, Ν. (2011). Φύλο και Ηγεσία: Η Επίδραση της Συναισθηματικής Νοημοσύνης στους εκπαιδευτικούς της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, Διπλωματική Εργασία, ΠΜΣ «Οργάνωση και Διοίκηση της Εκπαίδευσης», Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Ζμας, Α. (2007). Παγκοσμιοποίηση και εκπαιδευτική πολιτική. Μεταίχμιο: Αθήνα
- Νίκα, Π. (2014). Παγκόσμια κρίση και εκπαίδευση. Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην εκπαίδευση και στο έργο των εκπαιδευτικών. Διπλωματική Εργασία. Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου.
- Σαραφίδου, Γ. (2011). *Συνάρθρωση ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων*. Εκδόσεις Gutenberg
- Φαδάκη, Μ. (2014). Παγκόσμια κρίση και εκπαίδευση: Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στο έργο των εκπαιδευτικών. Διπλωματική Εργασία. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Φωτοπούλου, Β. (2008). Η επαγγελματική ταυτότητα του εκπαιδευτικού: Θέσεις φοιτητών Π.Τ.Δ.Ε. και εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Διπλωματική Εργασία. ΜΠΣ στις Επιστήμες της Εκπαίδευσης και της Αγωγής. Πανεπιστήμιο Πατρών.
- Φωτοπούλου, Β. (2013). Επαγγελματισμός, επαγγελματική ανάπτυξη, επαγγελματική ταυτότητα και εκπαιδευτικός. Η περίπτωση των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Διδακτορική Διατριβή. Πανεπιστήμιο Πατρών.

Παράρτημα

Οδηγός συνέντευξης

1. Τα τελευταία χρόνια έχουν συμβεί πολλές αλλαγές στο σχολείο και στη ζωή μας. Ποιες θεωρείς πιο σημαντικές;
2. Δυσκόλεψαν μόνο ή μήπως και κάποιες από αυτές διευκόλυναν τη δουλειά σου; Έχουν νόημα για σένα ως καθηγητή κάποιες από αυτές; Είναι ουσιαστικές αλλαγές για την βελτίωση του εκπαιδευτικού συστήματος;
3. Πώς επέδρασαν στην καθημερινότητά σου οι οικονομικές αλλαγές; Πώς εσύ τις αντιμετωπίζεις;
4. Άλλαξε η ζωή σου μετά από τους πρόσφατους νόμους για το εκπαιδευτικό σύστημα;